

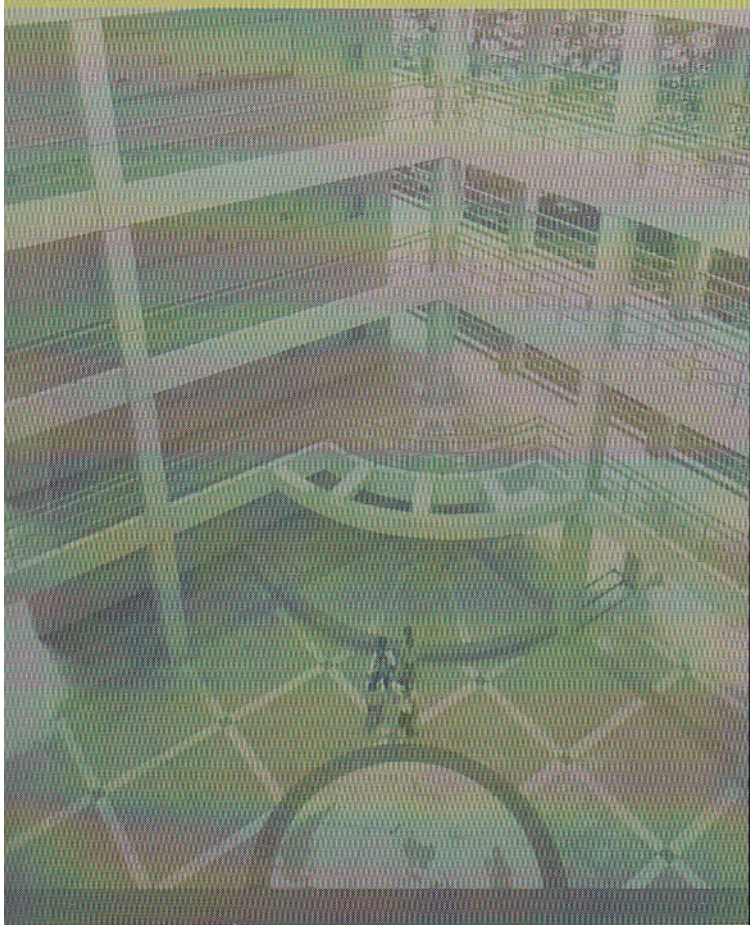
KERYKS

FORUM PEDAGOGICZNORELIGIJNE

Międzynarodowe – Międzykulturowe – Międzydyscyplinarne

RELIGIONSPÄDAGOGISCHES FORUM

international – interkulturell – interdisziplinär

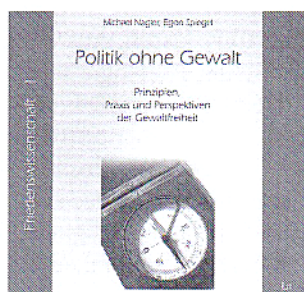

Nauka religii a polityka
Religionsunterricht und Politik

wydawnictwo
adam marszałek

KERYKS

Michael Nagler, Egon Spiegel, *Politik ohne Gewalt. Prinzipien, Praxis und Perspektiven der Gewaltfreiheit (Friedenswissenschaft: Friedensforschung – Friedenserziehung – Friedensarbeit, Bd. 1)*, Berlin: LIT-Verlag, 2008

Ten pod wieloma względami perspektywiczny tom stanowi nie tylko początek nowej serii badań dotyczących działalności pokojowej, lecz także zakrojone na szeroką skalę przedsięwzięcie – zarówno pod względem naukowym jak i politycznym. W ramach swojego nowo zaprezentowanego programu profesorowie Michael Nagler z Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley (University of California, Berkeley) i Egon Spiegel z Uniwersytetu w Vechta (Universität Vechta) pragną uczynić brak przemocy przewodnim tematem swej pracy naukowej dotyczącej światowego pokoju i w pewnym sensie na nowo zdefiniować pojęcie wychowania wolnego od przemocy. Za punkt wyjścia dla ich pracy mają posłużyć pozytywne doświadczenia związane z działalnością pokojową i oczywistość życia wolnego od przemocy, a nie jak dotąd analizy samych aktów przemocy. Celem jest uświadomienie publiczności, że życie bez przemocy i uwolnienie się od przemocy, nie jest już domeną zarezerwowaną dla wyjątkowo szlachetnych ludzi (takich jak Gandhi i King, których plasuje się na najwyższych

Dieser in mehrfacher Hinsicht programmatische Band ist nicht nur die Eröffnung einer neuen friedenswissenschaftlichen Reihe, sondern steht für ein sowohl wissenschaftlich als auch friedenspolitisch groß angelegtes Vorhaben und Engagement. Mit ihrem Programm wollen die beiden Professoren, Michael Nagler von der University of California in Berkeley und Egon Spiegel von der Universität Vechta, die Gewaltfreiheit nicht nur in den Fokus ihrer Friedenswissenschaft stellen, sondern quasi auch die ganze Friedens-Erziehung neu justieren. In Zukunft soll nicht mehr von den Ereignissen und Analysen der Gewalt ausgegangen werden, sondern von bereits gemachten Erfahrungen gewaltfreien Handelns und von der Normalität der Gewaltfreiheit. Angestrebt wird die Herbeiführung eines umfassenden gewaltfreien Zusammenlebens, eine Gewaltfreiheit, die nicht mehr nur – wie man angesichts von einzelnen Aktionen und ihrer Darstellung in der Friedensbewegung oft vermuten könnte – für besonders edle Menschen (wie Gandhi und King, die in den obersten Stufen der moralischen Entwicklung angesiedelt werden) möglich ist. Heute geht es um die Entdeckung der

pozycjach moralnego rozwoju) – czego można by się spodziewać sądząc po dość znikomych efektach pracy na rzecz pokoju i sposobie jej przedstawiania. Zdaniem autorów należy się bowiem skupić na odkrywaniu umiejętności życia bez przemocy: „Brak przemocy nie jest czymś, co trzeba *wynaaleźć*, lecz jedynie *odnaleźć*, ponieważ jest to wartość powszechnie znana. Jako taka pragnie jedynie, aby nadano jej wyraźny kształt, dowartościowano i rozbudowano.” (130)

Trzymając się tych założeń autorzy wraz z pierwszym tomem tego pokojowo-naukowego programu stworzyli uporządkowaną, zrozumiałą i naukowo uzasadnioną mowę na rzecz życia wolnego od przemocy i swego rodzaju wprowadzenie w naukę życia w pokoju. Stanowi on także podręcznik oraz punkt odniesienia dla osób aktywnie działających na rzecz pokoju i pragnących poświęcić się działalności wychowawczej w myśl tej idei. Ten element pod względem treści reprezentowany jest przez dwa artykuły stanowiące jednocześnie najważniejszą część ich wspólnego dzieła:

Wstęp tworzy przyczynek M. Naglera o tytule „Z zasady wolny od przemocy. Teoria i praktyka życia bez przemocy” (13–53). Korzystając z wieloletniego doświadczenia zdobytego podczas działalności w amerykańskim ruchu Nonviolence i opierając się na przemyśleniach Gandhiego, autor przedstawia główne założenia działania wolnego od przemocy; brzmią następująco: należy uzmysłowić sobie potęgę działania wolnego od przemocy, zrozumieć istotę konfliktu, ustalić jasne cele, dobrać odpowiednie środki do ich osiągnięcia, trzymać się prawdy, umieć wykorzystać sukces

Gewaltfreiheit in alltäglichen Beziehungsvorgängen: „Gewaltfreiheit muss nicht erst *erfunden* werden, sie muss *gefunden* werden, sie liegt vor. Als solche will sie – nicht mehr und nicht weniger – profiliert, d.h. verstärkt und ausgebaut werden.“ (130)

Diesem Ziel entsprechend ist der Eröffnungsband dieses friedenswissenschaftlichen Programms eine Arbeitsbuch, das in gut verständlicher Sprache und übersichtlicher Strukturierung nicht nur ein wissenschaftliche fundiertes Plädoyer für Gewaltfreiheit und eine Einführung in die Lehre der Gewaltfreien Aktion enthält, sondern gleichzeitig auch ein Lehrbuch und eine grundlegende Orientierung für Friedenserzieher/innen und Friedensaktivisten/innen darstellt. Dieser Anspruch wird inhaltlich durch zwei Beiträge eingelöst, die den Hauptteil des Buches ausmachen:

Den grundlegenden Einstieg gibt M. Nagler unter der Überschrift „Gewaltfrei aus Prinzip. Theorie und Praxis der Gewaltfreien Aktion“ (13–53). Ausgestattet mit den langjährigen Erfahrungen der amerikanischen Nonviolence-Bewegung und ausgehend von Gandhis Vorgaben werden die zentralen Prinzipien der Gewaltfreien Aktion vorgestellt; die lauten: sich der Macht der Gewaltfreiheit bewusst sein, den Konflikt verstehen, klare Ziele setzen, die richtigen Mittel einsetzen, an der Wahrheit festhalten, mit Erfolg umgehen und den Frieden schaffen. Für Gandhi war es wichtig, dass die positive Kraft der Gewaltlosigkeit, „Satyagraha“ – wie er sie nannte, umfassend verstanden wurde, quasi als spirituelle Praxis, die mit dem Kampf um die Kontrolle unsere Angst beginnt, in konstruktiven positiven Schritten gegen ein Problem vorgeht und dabei immer den Gegner als Person respektiert. Dieses umfassende Verständnis Gewaltfreier

i w efekcie tworzyć pokój. Gandhi działał na rzecz głębszego zrozumienia istoty pozytywnej siły życia wolnego od przemocy (którą nazywał „satyagraha”). Pojmował ją poniekąd jako duchową pracę zaczynającą się od wewnętrznej walki o zdobycie kontroli nad strachem, a postępującą w wypracowaniu umiejętności konstruktywnego rozwiązywania problemów z poszanowaniem przeciwnika jako osoby o równych prawach. To szerokie pojęcie działania wolnego od przemocy zostaje zgłębione przez Egon Spiegel w przyczynku zatytułowanym „Życie bez przemocy. Duchowy i praktyczny wymiar świata wolnego od przemocy” (55–140). Autor odnosi się do błędnego wyobrażenia, jakoby przemoc stała w centrum naszego życia. Przeciwwstawia mu realne przykłady działania wolnego od przemocy, wszechobecne w codziennym życiu każdego z nas. Ostatecznie Spiegel wypracowuje stanowisko głoszące, że właściwą podstawę działania wolnego od przemocy stanowi duchowe zaufanie do czegoś w rodzaju „siły wyższej” – co jest charakterystyczne dla wielu publikacji jego autorstwa. Ten specyficzny dla swojego teoretycznego i praktycznego podejścia do polityki pokoju wymiar autor stawia na równi z pojęciem „satyagraha” u Gandhiego, „JHWH” w tradycji żydowskiej i „Królestwa Bożego” głoszonego przez Jezusa Chrystusa. W tym sensie rezygnacja z przemocy nie jest strategią ani metodą, lecz oczywistą konsekwencją pewnej zasadniczej postawy i etycznego postanowienia. Pod pojęciem tej „konsekwencji” nie należy rozumieć pasywnego znośności, a „maksimum aktywności, w ramach której siła wyższa nie tylko będzie miała okazję do działania, lecz

Aktion wird in dem Beitrag von E. Spiegel „Ohne Gewalt leben. Spiritualität und Praxis gewaltfreier Weltgestaltung“ weiter vertieft (55–140). Er geht aus von dem falschen Eindruck, als ob Gewalt im Zentrum des Lebens stehe. Dagegen setzt er die Wirklichkeit der Gewaltfreiheit, die er überall, vor allem aber in den alltäglichen Beziehungsvorgängen entdeckt und aufzeigt. Als zentrales Anliegen erarbeitet Spiegel dann – wie schon in zahlreichen vorangegangenen Veröffentlichungen – die Erkenntnis, dass die eigentliche Basis der Gewaltfreien Aktion ein spirituelles Vertrauen auf eine Art „Dritte Macht“ ist. Diese für ihn zum Spezifikum seines theoretischen und praktischen friedenspolitischen Ansatzes gewordene Dimension setzt er synonym mit Satyagraha bei Gandhi, aber auch mit JHWH im Judentum und der Reich-Gottes-Verkündigung Jesu. In diesem Sinne ist Gewaltfreiheit für ihn keine Strategie oder Methode, sondern die selbstverständliche Konsequenz einer Grundhaltung und einer ethischen Grundentscheidung. Diese führt nicht zu einem passiven Erdulden, sondern zu einem „Höchstmaß an Aktivität, allerdings solcher Art, dass darin nicht nur eine Dritte Macht zum Zuge kommen kann, sondern dass diese geradezu mobilisiert und im Interesse eines dynamischen Friedensprozesses vorausgesetzt wird“ (81). Wie sehr es darauf ankommt, sich auf die Spiritualität einer Dritten Macht einzulassen, wird auch in der Didaktik gewaltfreien Beziehungshandelns deutlich. Orientiert an dem bekannten Dreischritt ist bei gewaltfreien Beziehungsvorgängen zunächst das Aufmerken, Aufdecken und Staunen wichtig („Sehen“). Die Punkte für das „Urteilen“ sind: Gewaltfreie Beziehungsvorgänge auf ihren Hintergrund hin reflektieren, sich über das

będzie stanowiła także swego rodzaju czynnik mobilizujący, od którego uzależniony jest dynamiczny postęp procesu pokojowego.” (81) Istotność akceptacji duchowego wymiaru tej siły uwidacznia się także w dydaktyce pokojowej interakcji. Proces tworzenia relacji wolnych od przemocy powstaje w oparciu o trzy istotne punkty: „postrzeganie” – słuchanie, odkrywanie, podziwianie; „osąd” – rozważanie interakcji wolnych od przemocy w oparciu o ich kulisy, dyskusja o wpływie siły wyższej, nazwanie tej siły; „działanie” – założenie istnienia siły wyższej, szukanie porozumienia w ramach pokojowej interakcji i zaufanie do siły wyższej (por. z str. 114n.). Optymistyczna ocena szans na powodzenia dydaktyki pokoju, propagującej działanie wolne od przemocy, wskazuje na to, że owe zaufanie do siły wyższej nie jest jedynie życzeniem, czy nadzieją na lepszą przyszłość, lecz postulatem rzeczywiście realizowanym w pracy autora. Przedstawionych zostaje szereg przykładów, gdy po osiągnięciu „punktu bez powrotu” w świadomości społecznej, czyli momentu odrzucenia pewnego ekstremum i odizolowania go jako tabu pozbawionego racji bytu, następują znaczące zmiany (np. niewolnictwo, kara śmierci zasądzona większością głosów, czy ciemnienie dzieci); można więc założyć, że w przyszłości także wszelka forma przemocy spotka się z dezaprobatą i marzenie o harmonijnym współżyciu w kulturze pokoju stanie się rzeczywistością. Optymistyczny charakter książki dodatkowo podkreślają relacje Egon Spiegela z podróży naukowej do Stanów Zjednoczonych w 2003 r. zamieszczone w załączniku (143–163). Podczas swojej wyprawy miał okazję poznać wielu renomowanych na-

Dritte in gewaltfreien Beziehungsvorgängen austauschen und das Dritte benennen. Und schließlich kommt es beim „Handeln“ darauf an: Eine Dritte Macht vorauszusetzen, gewaltfreie Beziehungsvorgänge auf eine Mitte hin zu kontemplieren und in gewaltfreien Beziehungsvorgängen auf die Dritte Macht zu vertrauen (vgl. 114 f). Dass dieses Vertrauen nicht nur ein Desiderat auf Zukunft hin ist, sondern bereits dem eigenen Engagement und im Besonderen diesem Buch zu Grunde liegt, zeigt die optimistische Einschätzung der Realisierungschancen der Gewaltfreien Aktion und ihrer Didaktik. Das wird zum einen an zahlreichen Beispielen verdeutlicht, wo im öffentlichen Bewusstsein irgend wann ein „point of no return“ erreicht wurde, ab dem ein abgelehntes Extrem in einer Tabuzone und damit außerhalb einer legitimen Handlungsmöglichkeit isoliert worden ist (vgl. z.B. die Befürwortung der Sklaverei, die mehrheitliche Vollstreckung der Todesstrafe oder die Unterdrückung von Kindern); so wird in Zukunft zunehmend auch jede Gewalt geächtet und ein gewaltfreies Zusammenleben in einer Kultur des Friedens Wirklichkeit werden. Diese optimistische Gestimmtheit des Buches wird im Anhang (143–163) noch unterstrichen durch einen Bericht Egon Spiegels über seinen Forschungsaufenthalt in den USA im Jahre 2003, bei dem er Gelegenheit hatte, einem Großteil der renommiertesten Friedenswissenschaftler an den dortigen Universitäten und Instituten zu begegnen und Möglichkeiten einer transatlantischen Zusammenarbeit auszuloten.

Der Charakter und die gute Handhabbarkeit als Einführung und als Arbeitsbuch wird bzgl. der Inhalte gewährleistet durch prägnante Stichworte am Rande der Theorieteile. In organisatorischer Hinsicht und für Friedensak-

ukowców pracujących na rzecz pokoju i sprawdzić możliwości nawiązania transatlantyckiej współpracy.

O specyficznym charakterze tej książki i jej przydatności w roli wprowadzenia w tematykę oraz podręcznika, decydują przede wszystkim zestawienia istotnych haseł i spostrzeżeń umieszczane na marginesach poszczególnych części teoretycznych. Dla osób zainteresowanych działalnością na rzecz pokoju przydatny może być także wykaz odnośników do stron internetowych różnych inicjatyw na rzecz pokoju, ruchów i organizacji pokojowych (187nn.), jak również zestawienie najważniejszych czasopism (190), instytucji naukowych (191n.), możliwości podjęcia studiów w tym kierunku w Niemczech (191n.) i na świecie (192n.).

Książka dostarcza rzetelnych informacji dotyczących zasadniczych założeń życia i działania wolnego od przemocy, a obszerna argumentacja i inspirująca forma przekazu zachęcają do udziału w tym przyszłościowym przedsięwzięciu.

Josef Senft

tivisten/innen besonders hilfreich sind auch die Liste der Links von Friedensinitiativen, -bewegungen und -organisationen (187 ff) und die Zusammenstellung von wichtigen Zeitschriften (190), friedenswissenschaftlichen Institutionen (191 f), Studiengängen/-angeboten/-schwerpunkten in Deutschland (192) und im Ausland (192 f).

Nach der Lektüre dieses Buches hat man nicht nur eine gediegene Information über die grundlegenden Prinzipien der Gewaltfreiheit erhalten, sondern auf Grund der überzeugenden Argumente und der inspirierenden Darstellung eine Ermutigung gewonnen, sich an diesen hoffnungsvollen Prozessen zu beteiligen.

Josef Senft

